

обґрунтування принципу справедливості як підстави діяльності правоохоронних органів, закріплення його в законодавстві, необхідно мати реальні умови для забезпечення справедливості в правоохоронній діяльності. [6] Тобто, мало поставити правоохоронців у рамки закону, потрібно їх навчити справедливості і бути справедливими щодо них.

Саме гуманізм та повага до прав людини є найважливішими критеріями оцінки роботи співробітників поліції що допомагають визначити, наскільки поведінка кожного з них відповідає стандартам міжнародного співтовариства, щодо діяльності правоохоронних органів.

Список використаних джерел:

1. Осадчий В.І. Правоохоронні органи як суб'єкти кримінально-правового захисту / В.І. Осадчий // Право України. – 1997. - №11.
2. Самощенко И.С. О правових формах осуществления функций советского государства // Советское государство и право. – 1956. – С. 89-90. , Алексеев С.С. Общая теория социалистического права. – Вып.1. – Свердловск, 1963. – 73-77.
3. Лихова С. Про визначення поняття «правоохоронні органи» / С. Лихова // Радянське право. – 1984. - №11.
4. Тевлін Р. Про поняття «правоохоронні органи» у вузькому та широкому розумінні // Радянське право. – 1985. - №7. Бандурка А.Н. Судебні і правоохоронні органи України / А.Н. Бандурка. – Ч.: Университет внутренних дел, 1999.
5. Хабибулин А.Г., Толкачев К.Б. Органи внутренних дел в механизме обеспечения лишніх конституционных прав и свобод граждан.
6. Строков І.В. Правові та моральні основи забезпечення справедливості й законності в слідчій діяльності: автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.12 «Філософія права» / І.В. Строков. – К., 1998. – 17 с.

Доцент кафедри галузевого права
Центральноукраїнського
державного університету імені
Володимира Винниченка к.ю.н.,
доцент

Зеленський Сергій Миколайович

СПРАВЕДЛИВІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ ПРОФІЛАКТИКИ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ЯК НАПРЯМ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

Питання про справедливість застосування заходів профілактики правопорушень постає у зв'язку з необхідністю втілення правових засад у практику повсякденного життя і діяльності суспільства. Визначення поняття і з'ясування змісту основних засад є одним із найбільш важливих та найскладніших у теорії права. Відомо, що законодавство розробляється на основі конституційних засад, які виступають гарантіями прав людини у демократичній, соціальній, правовій державі, на основі яких формується право країни. Встановлюється відповідна система регуляторів, процесуальних інститутів та процедур, які і гарантують правову охорону особи, її прав та законних інтересів. Одним із таких регуляторів виступають засади права, серед яких одним із головних є справедливість.

Військові дії на сході України та складна суспільно-політична і економічна ситуація значною мірою впливають на криміногенну ситуацію, ведучи до її ускладнення, спричиняючи зміни у структурі злочинності, зумовлюють виникнення нових форм і способів вчинення протиправних діянь. Зокрема, наприклад, в Кіровоградській області розвиток криміногенної ситуації має тенденцію до ускладнення [1]. Так зазначається у Комплексній програмі профілактики злочинності в Кіровоградській області на 2016-2020 роки (далі – Програма), затвердженій рішенням Кіровоградської обласної ради № 153 від 18 листопада 2016 року.

Наведені т.в.о. начальника Головного управління Національної поліції в Кіровоградській області С. Г. Кондрашенко у Програмі статистичні дані підтверджують невтішні прогнози

розвитку криміногенної ситуації. У 2015 році, порівняно з 2014 роком, на 19% більше зареєстровано заяв та повідомлень про вчинення кримінальних правопорушень. Збільшилась на 47,9% кількість тяжких злочинів. У структурі злочинності 73,2% кримінальних правопорушень – це злочини проти власності. У 2015 році таких злочинів скоєно на 17% більше ніж у 2014 році. Зокрема, збільшилась кількість окремих їх видів, а саме: пограбувань – на 45,1% (із 370 до 537), розбоїв – на 74,1% (з 54 до 94), крадіжок – на 23,3% (із 9068 до 11182), незаконних заволодінь транспортними засобами – на 57,7% (із 130 до 205) та інше.

Основними напрямками та завданнями Програми визначено: 1) створення ефективної системи профілактики правопорушень в області; 2) забезпечення ефективної роботи правоохоронних органів щодо запобігання та протидії злочинності в області та оперативне реагування на факти порушення прав, свобод і законних інтересів громадян; 3) посилення взаємодії правоохоронних органів з місцевими органами виконавчої влади й органами місцевого самоврядування, громадськими формуваннями у сфері реалізації державної політики щодо забезпечення законності, правопорядку, прав і свобод громадян; 4) підвищення рівня довіри громадян до державних органів шляхом забезпечення відкритості їх роботи.

Поняття профілактика правопорушень за ст. 1 проекту Закону України «Про профілактику правопорушень» визначено, як обов'язкова діяльність органів державної влади, місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, у тому числі громадських організацій, спрямована на виявлення та усунення причин і умов, які сприяють учиненню правопорушень, а також виявлення осіб, схильних до вчинення правопорушень, та застосування заходів до їх виправлення [2].

В Україні, незважаючи на зростання правопорушень, немає закону, що регулює діяльність з профілактики злочинів і проступків, взаємодії між органами держави щодо здійснення профілактичної діяльності. Профілактична діяльність здійснюється хаотично та у мінімально можливому режимі.

Зараз доводиться говорити в минулому часі про обов'язок взаємодії правоохоронних органів у сфері профілактики злочинів і проступків, закріплений на рівні підзаконних нормативних актів. На підставі наказу Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Міністерства доходів і зборів України, Міністерства оборони України і Міністерства юстиції України від 20.01.2014 р. № 35/13/45/41/102/5 втратила чинність Інструкція про взаємодію правоохоронних та інших державних органів України у боротьбі із злочинністю (далі – Інструкція), затверджена Міністерством внутрішніх справ України, Службою безпеки України, Державним комітетом у справах охорони державного кордону України, Державним митним комітетом України, Національною гвардією України, Міністерством оборони України, Міністерством юстиції України від 10 серпня 1994 року № 4348/138/151/11-2-2870/172/148-407/2-90-442, зареєстрована в Міністерстві юстиції України 21 вересня 1994 року за № 225/435.

Основними напрямками взаємодії правоохоронних органів на підставі Інструкції були: 1) організація реалізації державної політики у сфері протидії злочинності; 2) профілактика злочинів та інших правопорушень; 3) виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів; 4) розшук та затримання злочинців; 5) забезпечення громадського порядку та громадської безпеки); 6) удосконалення правової бази боротьби із злочинністю.

Виникає необхідність реформування правоохоронної системи з метою посилення її функціональної спроможності. Виконання цього завдання, на думку фахівців [3], ускладнюється відсутністю чіткого визначення таких базових понять, як «правоохоронна діяльність», «правоохоронні органи», «система правоохоронних органів» та «спеціальні служби», що широко вживаються не тільки у науковому обігу, а й в актах законодавства.

Одним з основних складників сектору безпеки у США та інших англомовних країнах є сили підтримання правопорядку. Терміни «Law Enforcement Actitivity» та «Law Enforcement Agencies», якими в Україні позначають «правоохоронну діяльність» та «правоохоронні органи», водночас можуть буквально означати і «діяльність із застосуванням законного примусу» та «державні органи, уповноважені на застосування законного примусу». У цьому розумінні на них безпосередньо покладається забезпечення національної безпеки у сферах правопорядку,

громадської та державної безпеки. До «Law Enforcement Agencies» належать поліцейні органи і спецслужби. Це усі органи виконавчої влади, спеціально уповноважені на проведення особливого різновиду державної діяльності, що здійснюється із застосуванням примусу, включаючи заходи, що обмежують права людини, і крайню форму примусу – легітимне насилля, тобто передбачене законодавством застосування сили у широкому розумінні.

Притаманними для поліцейних органів, зазначає В. М. Гірич у вище згаданій публікації, є надане їм право у передбачених законодавством випадках:

- встановлювати обмеження на вільне пересування або доступ до певних об'єктів;
- контролювати переміщення через державний кордон предметів і осіб;
- забезпечувати впровадження і підтримання спеціальних правових режимів (надзвичайного стану, надзвичайної екологічної або техногенної ситуації, антитерористичної операції тощо);
- безпосередньо здійснювати контроль за дотриманням вимог законів, порушення яких тягнуть за собою адміністративну і кримінальну відповідальність;
- перевіряти документи, що посвідчують особу;
- безпосередньо припиняти правопорушення;
- тимчасово затримувати осіб, стосовно яких є дані про вчинення ними правопорушень;
- здійснювати кримінально-процесуальні та адміністративні заходи, спрямовані на виявлення, розслідування і припинення правопорушень, у тому числі й заходи, пов'язані з примусовим отриманням інформації від фізичних і юридичних осіб (включно з арештом документації), обшуком осіб, територій і приміщень;
- провадити ліцензійно-дозвільну діяльність;
- припиняти незаконну діяльність і вилучати знаряддя і предмети незаконного виробництва чи промислу;
- самостійно накладати адміністративні покарання на правопорушників;
- виконувати судові вироки злочинцям, пов'язані з позбавленням їх волі та конфіскацією майна і коштів, які їм належать. Окремі поліцейні повноваження, зауважує В. М. Гірич, можуть надаватися й іншим державним органам, які безпосередньо не належать до поліцейних. До таких відносяться державні контрольно-ревізійні та наглядові органи (інспекції, контрольно-ревізійні служби тощо).

Прокуратура зазвичай належить до судової гілки влади. Але у випадках, коли їй надається право самостійно провадити кримінальне переслідування, затримувати і позбавляти свободи пересування обвинувачуваних або підозрюваних осіб, вести досудове розслідування, вона також може бути віднесена до поліцейних органів.

Відповідно до європейських підходів притаманними сектору безпеки поліцейними органами є:

- поліція: загальнодержавна, а також її відомчі та функціональні (боротьби з наркотиками, незаконним обігом зброї, нелегальною міграцією, фінансовими злочинами тощо) різновиди;
- жандармерія – поліція військового типу внутрішньої організації (у деяких державах вона називається карабінерією або національною гвардією);
- органи безпеки держави: контррозвідки та боротьби із злочинами проти держави та іншими особливо небезпечними для суспільства злочинами, які загрожують життєво важливим національним цінностям (антиконституційною підривною діяльністю, тероризмом, організованою злочинністю, корупцією на вищих щаблях влади);
- органи охорони державного кордону;
- органи митного контролю.

В українському праві поняття легітимне насилля означає прямий примус. Зокрема, поліція за ч. 1 ст. 30 Закону України від 02.07.2015 р. № 580-VIII «Про Національну поліцію» (далі – Закон) для виконання покладених на неї завдань може вживати заходи реагування на

правопорушення, визначені Кодексом України про адміністративні правопорушення та Кримінальним процесуальним кодексом України, на підставі та в порядку, визначених законом. За ч. 1 ст. 42 цього ж Закону поліція під час виконання покладених на неї завдань може застосовувати такі заходи примусу, що розглядаються нами у зв'язку з темою доповіді, як заходи профілактики злочинів і проступків: 1) фізичний вплив (силу); 2) спеціальні засоби; 3) вогнепальну зброю. Справедливість застосування таких заходів профілактики правопорушень може бути оцінена з точки зору доцільності та спрямованості на досягнення суспільно корисної мети з протидії соціально негативним явищам, якими є злочини і проступки. Ці заходи можуть суттєво порушувати права людини.

За ст. 6 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) органи виконавчої влади зобов'язані розробляти і здійснювати заходи, спрямовані на запобігання адміністративним правопорушенням, виявляти й усувати причини та умови, які сприяють їх вчиненню. На органи місцевого самоврядування, місцеві державні адміністрації також покладено обов'язок, забезпечуючи відповідно до Конституції України додержання законів, охорони державного і громадського порядку, прав громадян, координувати на своїй території роботу всіх державних і громадських органів по запобіганню адміністративним правопорушенням, керувати діяльністю адміністративних комісій та інших підзвітних їм органів, покликаних вести боротьбу з адміністративними правопорушеннями. Щодо прокуратури обов'язок здійснювати профілактику адміністративних правопорушень у КУпАП не закріпленій.

Для правоохоронного органу, яким є національна поліція, за п. 2. ч. 1 ст. 23 Закону визначено одне із основних повноважень – виявляти причини та умови, що сприяють вчиненню кримінальних та адміністративних правопорушень, вживати у межах своєї компетенції заходи для їх усунення. Проте, це та інші положення законодавчих актів залишаються декларативними через відсутність механізму їх реалізації.

У новому Кримінальному процесуальному кодексі України, який набув чинності 20 листопада 2012 року (далі – КПК України), відсутній закріпленій законом обов'язок правоохоронних органів і прокуратури щодо запобігання й профілактики злочинів. Виявляти причини і умови, які сприяли вчиненню злочину, було для них обов'язковим, виходячи з положень ст. 23 Кримінально-процесуального кодексу України 1960 р., що втратив чинність одночасно із набуттям чинності нового КПК України.

Профілактика злочинів була обов'язковим напрямом діяльності співробітників органів дізнання, слідчих, прокурорів, а також і суддів. При провадженні дізнання, досудового слідства і судового розгляду кримінальної справи орган дізнання, слідчий, прокурор, суддя були зобов'язані виявляти причини і умови, які сприяли вчиненню злочину. При цьому, виявлення причин та умов, які сприяли вчиненню злочину, було лише частиною кримінологічної діяльності слідчого. Наряду з цим слідчий був зобов'язаний Законом вжити заходів щодо усунення причин та умов, які сприяли вчиненню злочину.

Приходимо до висновку про те, що справедливість, як засада, що служить не тільки для відновлення, але і для підтримання рівноваги в суспільстві, недопущення свавілля, а з метою профілактики правопорушень застосування сили в межах, на підставі і в порядку, визначеному законом. Профілактика злочинів виступає одним із найбільш важливих напрямів діяльності правоохоронних органів, що здійснюється для підтримання правопорядку, гарантування безпеки українського суспільства. Постає необхідність вдосконалення нормативно-правового регулювання питань взаємодії не лише правоохоронних, а усіх органів держави щодо профілактики злочинів і проступків. Державні органи і їх посадові особи повинні бути зобов'язані законом не лише виявляти, а й забезпечувати усунення причин та умов, які сприяють вчиненню правопорушень.

Список використаних джерел:

1. Комплексна програма профілактики злочинності в Кіровоградській області на 2016-2020 роки, затверджена рішенням Кіровоградської обласної ради № 153 від 18.11.2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.oblrada.kirovograd.ua/decission/1975/pro-zatverdzhennya

kompleksnoi-programi-profilaktiki-zlochinnosti-v-kirovogradskij-oblasti-na-2016-2020-roki-25-11-2016 (дата звернення 17.02.2017) – Назва з екрана.

2. Про профілактику правопорушень: Закон України від 29 груд. 2009 р. [Електронний ресурс]: Судова влада України. Офіційний веб-портал. – Режим доступу: <http://cv.court.gov.ua/tu26/6/2358/> – назва з екрана.

3. До проблеми визначення базових понять у контексті реформування правоохоронних органів. Аналітична записка, підготовлена відділом стратегії реформування сектору безпеки (В. М. Гірич) Національного інституту стратегічних досліджень [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/articles/1153/>

**Викладач кафедри теорії та історії
держави і права Національної
академії СБ України**

Іванов Олександр Юрійович

РОСІЙСЬКІ ДОСЛІДЖЕННЯ З ІСТОРІЇ КРИМУ У КОНТЕКСТІ ПРОБЛЕМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Одним із напрямів гібридної війни Російської Федерації проти України є посягання Росії на територіальну цілісність України. Зокрема, у лютому-березні 2014 року РФ протиправно анексувала територію Автономної Республіки Крим, порушивши як норми міжнародного права, так і національне українське законодавство. Наразі перед Україною стоїть завдання відновлення законного правового статусу цієї території. Позаяк для ефективної реалізації органами державної влади України своїх повноважень на виконання цього завдання важливе значення має дослідження передумов протиправної анексії Росією території АРК, то саме ці питання мають на сьогодні стати першочерговим предметом наукових досліджень, зокрема історичної та історико-правової наук. Для більш ретельного висвітлення явища анексії Російською Федерацією Автономної Республіки Крим необхідно досліджувати його у порівнянні із захопленням Російською імперією території Кримського ханства у 1743 р. Вбачається, що такий ракурс дослідження дозволить виявити загальні закономірності цих явищ та спрогнозувати можливі варіанти попередження дій Російської Федерації щодо подальшої інтеграції Автономної Республіки Крим до свого складу.

Аналіз історичного досвіду свідчить про те, що як у XVIII ст., так і на межі XX – XXI ст., Росією створювалися передумови для органічного включення території Криму до свого складу. Серед основних напрямів інтеграції Криму до політико-правової системи Росії дослідники визначають заходи аграрної реформи, зміни у національному складі населення, умов для ведення господарства місцевим населенням та інші подібні заходи з метою формування у місцевого населення прихильності та покірності новій владі. Однак не набуло значного поширення з'ясування ролі та місця у цій системі досліджень з історії Криму, які проводились російськими науковцями напередодні здійснення анексії та у перші роки після неї.

Загалом політика Російської імперії щодо Криму, як і щодо інших новоприєднаних територій, мала самодержавний характер і була спрямована на ліквідацію будь-яких залишків національної самобутності. Так, С. Богуш-Сестренцевич у своїй праці «История Тавриды», виданій невдовзі після реформи адміністративно-територіального устрою у Криму 1802 р., зазначав, що дослідження історії Криму як окремого регіону мають закінчуватися подіями 1783 р. Надалі, за словами вченого, історія Криму має розглядатись як невід'ємна частина загальної російської історії. Втім, специфіка заходів російського самодержавства щодо ліквідації залишків національної самобутності у Криму була зумовлена місцевими особливостями, які мали підлягати ретельному вивченню.

Початком наукових досліджень щодо кримських земель у Російській імперії можна вважати 1767 р., коли для імператриці Катерини II при сходженні на престол була підготована доповідь – записка «О Малой Татарии». У цьому документі йшлося не лише про те, що війська кримського хана вчиняють набіги на південні контори імперії, чим підривають її національну безпеку, але значна увага приділялась і обґрунтуванню стратегічного значення території півострова для